

ΑΝΤΙΜΑΧΟΜΕΝΟΙ ΔΥΙΣΜΟΙ

ΑΝΔΡΑΣ Ή ΓΥΝΑΙΚΑ;*

ANNE FAUSTO-STERLING

1945

ΛΟΝΔΙΝΟ
ΜΠΡΑΪΤΟΝ

* Anne Fausto-Sterling (2000),
"Sexing the Body - Gender Politics
and the Construction of Sexuality."
Basic Books.

*Η Anne Fausto-Sterling
διδάσκει Βιολογία και Κοινωνικό Φύλο
στο τμήμα Βιολογίας και Βιοχημείας,
στο Πανεπιστήμιο Brown.*

Πάνω στη βιασύνη και την έξαψη που είχε φεύγοντας για τους Ολυμπιακούς του 1988, η Marina Patino, η κορυφαία γυναίκα εμποδίστρια της Ισπανίας, ξέχασε το απαιτούμενο ιατρικό πιστοποιητικό που δήλωνε, για τους υπεύθυνους των Ολυμπιακών, κάτι που ήταν παραπάνω από προφανές για όποιον την έβλεπε: ότι ήταν γυναίκα. Όμως η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) είχε προβλέψει το ενδεχόμενο κάποιες αθλήτριες να ξεχάσουν το πιστοποιητικό θηλυκότητάς τους. Η Patino έπρεπε απλώς να αποταθεί στο «κεντρικό γραφείο ελέγχου θηλυκότητας»,¹ να της αφαιρέσουν μερικά κύτταρα από το μάγουλό της, και όλα θα ήταν εντάξει- έτσι νόμιζε, τουλάχιστον.

Λίγες ώρες μετά το ξύσιμο του μάγουλου δέχτηκε ένα τηλεφώνημα. Υπήρχε κάποιο πρόβλημα. Πήγε για μια δεύτερη εξέταση, αλλά οι γιατροί δεν έβγαζαν λέξη. Αργότερα, όταν μετέβη στο Ολυμπιακό στάδιο για να ξεκινήσει τον πρώτο της αγώνα, οι υπεύθυνοι του στίβου της ανακοίνωσαν τα δυσάρεστα νέα: οι εξετάσεις φύλου ήταν αρνητικές. Μπορεί να έμοιαζε γυναίκα, να είχε τη δύναμη γυναίκας, και να μην είχε ποτέ λόγο να υποπτευθεί ότι δεν ήταν γυναίκα, αλλά οι εξετάσεις έδειξαν ότι τα κύτταρα της Patino περιείχαν ένα χρωμόσωμα Y, και ότι τα χείλη της έφεραν μέσα τους όρχεις. Επιπλέον, δεν είχε ούτε ωοθήκες ούτε μήτρα². Σύμφωνα με τον ορισμό της ΔΟΕ, η Patino δεν ήταν γυναίκα. Δεν της επετράπη να διαγωνιστεί με την Ολυμπιακή ομάδα της Ισπανίας.

Οι Ισπανοί αθλητικοί παράγοντες είπαν στην Patino να προφασιστεί τραυματισμό και να αποσυρθεί χωρίς να δοθεί δημοσιότητα στα δυσάρεστα νέα. Όταν αρνήθηκε, ο Ευρωπαϊκός τύπος πληροφορήθηκε τα καθέκαστα, και το μυστικό κοινοποιήθηκε. Σε διάστημα λίγων μηνών αφότου γύρισε στην Ισπανία, η ζωή της Patino διαλύθηκε. Οι Ισπανοί επίσημοι της αφαίρεσαν τους τίτλους που είχε αποκτήσει και της απαγόρευσαν να συνεχίσει να αγωνίζεται. Ο φίλος της την εγκατέλειψε. Την έδιωξαν από την κατοικία της στην εθνική αθλητική εστία, η υποτροφία της διακόπηκε, και από τη μια στιγμή στην άλλη, χρειάστηκε να βγει στη βιοπάλη. Ο Ισπανικός τύπος ξεσάλωσε εις βάρος της. Όπως είπε αργότερα, «Σβήστηκα από τον χάρτη, σαν να μην είχα υπάρξει ποτέ. Έδωσα δώδεκα χρόνια από τη ζωή μου στον αθλητισμό»³.

Κτυπημένη, αλλά όχι εκτός αγώνα, η Patino ξόδεψε χιλιάδες δολάρια ρωτώντας γιατρούς για να την καταστασή της. Της εξήγησαν ότι είχε γεννηθεί με κάτι που λεγόταν ανδρογόνος αναισθησία. Τούτο σήμαινε ότι, αν και είχε ένα χρωμόσωμα Y, και οι όρχεις της παρήγαν άφθονη τεστοστερόνη, τα κύτταρά της δε μπορούσαν να ανιχνεύσουν αυτή την αρρενοποιητική ορμόνη. Ως αποτέλεσμα, το σώμα της δεν ανέπτυξε ποτέ ανδρικά χαρακτηριστικά. Αλλά στην εφηβεία, οι όρχεις της παρήγαν οιστρογόνα (όπως κάνουν οι όρχεις όλων των ανδρών), που, εξαιτίας της ανικανότητας του σώματός της να αντιδράσει στην τεστοστερόνη του, έκανε τα στήθη της να μεγαλώσουν, τη μέση της να στενέψει, και τους γοφούς της να πλατύνουν. Παρά το χρωμόσωμα Y και τους όρχεις, μεγάλωσε ως γυναίκα και ανέπτυξε γυναικεία μορφή.

Η Patino αποφάσισε να πολεμήσει την απόφαση της ΔΟΕ. «Ήμουν βέβαιη ότι ήμουν γυναίκα» τόνισε σε έναν δημοσιογράφο «για την επιστήμη, τον Θεό, και, πάνω απ' όλα, για μένα την ίδια»⁴. Είχε τη συμπαράσταση της Alison Carlson, πρώην τενίστριας του Πανεπιστημίου Stanford και βιολόγου, που ήταν ενάντια στις εξετάσεις φύλου, και μαζί ξεκίνησαν έναν αγώνα. Η Patino υποβλήθηκε σε εξετάσεις στις οποίες οι γιατροί «εξέτασαν την κατασκευή της λεκάνης της και τους ώμους της για να κρίνουν αν είναι αρκετά γυναίκα για να λάβει μέρος σε αγώνες»⁵. Μετά από δύομισυ χρόνια, η Διεθνής Ομοσπονδία Ερασιτεχνικού Αθλητισμού (IAAF) την έκανε εκ νέου δεκτή, και ως το 1992 η Patino είχε γίνει ξανά μέλος της Ισπανικής Ολυμπιακής Ομάδας, περνώντας στην ιστορία ως η πρώτη γυναίκα που αμφισβήτησε τις εξετάσεις φύλου για γυναίκες αθλητές. Παρά την ευκαμψία της IAAF, ωστόσο, η ΔΟΕ παρέμενε αμετακίνητη στις θέσεις της: ακόμη κι αν το κριτήριο του χρωμοσώματος Y δεν ήταν η πλέον επιστημονική προσέγγιση στην εξέταση φύλου, οι εξετάσεις πρέπει να γίνονται.

Τα μέλη της ΔΟΕ διατηρούσαν την πεποίθηση ότι μια πιο προηγμένη επιστημονικά μέθοδος εξέτασης θα ήταν σε θέση να φανερώσει το πραγματικό φύλο κάθε αθλητή. Αλλά ποιος είναι ο λόγος της τόσο μεγάλης έγνοιας

της ΔΟΕ για τις εξετάσεις φύλου; Εν μέρει, οι κανόνες της ΔΟΕ αντανακλούν ψυχροπολεμικές πολιτικές αγώνες: κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών του 1968, για παράδειγμα, η ΔΟΕ θέσπισε τις «επιστημονικές» εξετάσεις φύλου αντιδρώντας σε φήμες ότι ορισμένοι Ανατολικο-ευρωπαίοι διαγωνιζόμενοι θα προσπαθούσαν να δρέψουν δάφνες και δόξα για την υπόθεση του Κομμουνισμού με απάτη – βάζοντας άνδρες να μεταμφιεστούν σε γυναίκες για έχουν ένα άδικο πλεονέκτημα. Η μόνη γνωστή περίπτωση άνδρα που παρεισέφρυσε σε αγώνες γυναικών έλαβε χώρα το 1936, όταν ο Herman Ratjen, μέλος της Ναζιστικής νεολαίας, συμμετείχε στο άλμα εις ύψος γυναικών, με το όνομα «Dora.» Το ανδρικό του φύλο δεν τον ευνόησε ιδιαίτερα: πέρασε στους τελικούς, αλλά ήρθε τέταρτος, πίσω από τρεις γυναίκες.

Αν και η ΔΟΕ ως το 1968 δεν είχε απαιτήσει τη χρήση της σύγχρονης μεθόδου ανίχνευσης χρωμοσώματος για την εξυπηρέτηση συμφερόντων της εξωτερικής πολιτικής, από πολύ νωρίτερα έλεγχε στενά το βιολογικό φύλο των διαγωνιζόμενων στους Ολυμπιακούς, σε μια προσπάθεια να κατευνάσει τους φόβους όσων πίστευαν ότι η συμμετοχή των γυναικών στον αθλητισμό απειλούσε να τις μεταμορφώσει σε άνδρες. Το 1912, ο Pierre de Coubertin, θεμελιωτής των σύγχρονων Ολυμπιακών (από τους οποίους οι γυναίκες είχαν αρχικώς αποκλειστεί), υποστήριξε ότι «ο γυναικείος αθλητισμός αντιβαίνει στους νόμους της φύσης»⁶. Αν οι γυναίκες από τη φύση τους δεν έκαναν για αθλητικούς αγώνες, τότε τι θα έπρεπε να γίνει με τις αθλήτριες που διεκδικούσαν την είσοδό τους στον Ολυμπιακό στίβο; Οι διοργανωτές των Ολυμπιακών έσπευσαν να πιστοποιήσουν τη θηλυκότητα των γυναικών στις οποίες επέτρεψαν τη συμμετοχή, γιατί η ίδια η πράξη της συμμετοχής στους αγώνες φαινόταν να υποδηλώνει ότι δεν επρόκειτο για πραγματικές γυναίκες⁷. Στο πλαίσιο της πολιτικής του κοινωνικού φύλου, η αστυνόμευση του βιολογικού φύλου ήταν μια απολύτως εύλογη πρακτική⁸.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ Ή ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ;

Μέχρι το 1968, ζητούσαν συχνά από τις αθλήτριες των Ολυμπιακών να παρελάσουν γυμνές ενώπιον μιας επιτροπής εξεταστών. Στήθη και αιδοίο ήταν υπεραρκετά για την πιστοποίηση της θηλυκότητας. Πολλές γυναίκες, όμως, διαμαρτύρονταν ότι η διαδικασία αυτή ήταν εξευτελιστική. Εν μέρει λόγω της αύξησης των σχετικών διαμαρτυριών, η ΔΟΕ αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τις σύγχρονες «επιστημονικές» εξετάσεις χρωμοσώματος. Το πρόβλημα, όμως, είναι ότι οι εξετάσεις αυτές, και η πιο προηγμένη επιστημονικά μέθοδος της πολυμερούς αλυσιδωτής αντίδρασης που χρησιμοποιεί σήμερα η ΔΟΕ, και η οποία ανιχνεύει μικρά τμήματα του DNA που συνδέονται με την ανάπτυξη των όρχεων, δε μπορούν να πετύχουν αυτό που επιδιώκει η ΔΟΕ. Το βιολογικό φύλο κάθε σώματος είναι πολυσύνθετο. Η διάζευξη είτε/είτε

δεν ισχύει εδώ. Αντιθέτως, έχουμε να κάνουμε με αποχρώσεις διαφορών... το να βάζουμε σε κάποιον την ταμπέλα του άνδρα ή της γυναίκας αποτελεί μια κοινωνική απόφαση. Μπορεί να χρησιμοποιήσουμε την επιστημονική γνώση για να μας βοηθήσει στην απόφασή μας, αλλά μόνον οι αντιλήψεις μας για το κοινωνικό φύλο –όχι η επιστήμη– μπορούν να καθορίσουν το φύλο. Επίσης, οι αντιλήψεις μας για το κοινωνικό φύλο επηρεάζουν εξ αρχής το είδος της γνώσης που παράγουν οι επιστήμονες για το φύλο. (...)

Τα σώματά μας είναι τόσο πολυσύνθετα που δεν μπορούν να δώσουν ξεκάθαρες απαντήσεις σε θέματα σεξουαλικής διαφοράς. Όσο περισσότερο αναζητούμε μια απλή φυσική βάση για το 'φύλο', τόσο σαφέστερο γίνεται ότι το 'φύλο' δεν είναι μια απλή φυσική κατηγορία. Οι ιδέες μας για το κοινωνικό φύλο συγκαθορίζουν εξ αρχής ποια σωματικά σημεία και ποιες λειτουργίες χαρακτηρίζουμε ως ανδρικά ή γυναικεία. Ας δούμε το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή. Τα μέλη της επιτροπής θέλουν να καθορίσουν με σαφήνεια το ποιος είναι άνδρας και ποιος γυναίκα. Αλλά πώς; Αν ζούσε ακόμη ο Pierre de Coubertin, η απάντηση θα ήταν απλή: όποιος θέλει να διαγωνιστεί, δε μπορεί, εξ ορισμού, να είναι γυναίκα. Αλλά οι εποχές αυτές έχουν παρέλθει. Θα μπορούσε η ΔΟΕ να χρησιμοποιήσει την μυική δύναμη ως ένα κριτήριο για το φύλο; Σε ορισμένες περιπτώσεις. Αλλά οι σωματικές δυνάμεις ανδρών και γυναικών, ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με πολύ γυμνασμένους αθλητές, συγκλίνουν. (Αρκεί να θυμηθούμε ότι τρεις γυναίκες νίκησαν τον Hermann Ratjen στο άλμα εις ύψος). Και μολονότι η Maria Patino συμφωνεί με έναν εύλογο ορισμό της θηλυκότητας βάσει της εμφάνισης και της δύναμης, είχε επίσης όρχεις και ένα χρωμόσωμα Y. Γιατί, όμως, θα έπρεπε αυτά να είναι οι καθοριστικοί παράγοντες;

Μπορεί η ΔΟΕ να χρησιμοποιεί εξετάσεις χρωμοσώματος ή DNA ή την επιθεώρηση του στήθους και των γεννητικών οργάνων για να πιστοποιήσει το φύλο των διαγωνιζόμενων, αλλά οι γιατροί χρησιμοποιούν διαφορετικά κριτήρια όταν αμφιβάλουν για το φύλο ενός παιδιού. Εστιάζουν κυρίως στις αναπαραγωγικές λειτουργίες (όταν πρόκειται πιθανόν για κορίτσι) ή στο μέγεθος του πέους (στη περίπτωση ενός υποψήφιου αγοριού). Αν ένα παιδί γεννηθεί με δύο χρωμοσώματα X, σάλπιγγες, ωθήκες και μήτρα από μέσα, αλλά με πέος και όσχεο απ' έξω, πρόκειται για αγόρι ή κορίτσι; Οι περισσότεροι γιατροί, παρά το πέος, το χαρακτηρίζουν κορίτσι λόγω της δυνατότητάς του να τεκνοποιήσει, και παρεμβαίνουν χειρουργικά και με ορμονική θεραπεία για να υλοποιήσουν την απόφασή τους. Η επιλογή των κριτηρίων που χρησιμοποιούνται για τον καθορισμό του φύλου, και η ίδια αυτή η επιλογή να γίνει καθορισμός του φύλου, αποτελούν κοινωνικές αποφάσεις για τις οποίες οι επιστήμονες δε μπορούν να μας καθοδηγήσουν με απόλυτο τρόπο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Hanley, D.F. (1983) 'Drug and Sex Testing: Regulations for International Competition.' *Clinics in Sport Medicine* 2, 13- 17.
2. Για την περιγραφή αυτών των συμβάντων στηρίχθηκα στις ακόλουθες αναφορές: de la Chapelle, A.(1986) 'The Use and Misuse of Sex Chromatin Screening for «gender identification» of Female Athletes.' *Journal of the American Medical Association* 256 (14), 1920-23· Simpson, J.L. (1986) 'Gender Testing in the Olympics'. *Journal of the American Medical Association* 256 (14), 1938· Carlson, A. (1991) 'When is a Woman not a Woman?' *Women's Sports and Fitness*, 13, 24-29· Anderson, C. (1992) 'Tests on Athletes Can't Always Find Line Between Males and Females'. *Washington Post*, January 6. A3· Grady, D. (1992) ' Sex Test'. *Discover*, June, 78-82· Le Fanu, J. (1992) 'Olympic Chiefs Urged to Stop Sex Test'. *Sunday Telegraph*, February 2 (London), 2· Vines, G. (1992) 'Last Olympics for the Sex Test?' *New Scientist* 135 (1828), 39-42· Wavell, S. & Alderson, A. (1992) 'Row Looms over Olympic Sex Test'. *Sunday Times*, Overseas News, January 26.
3. Όπως παρατίθεται στο Carlson 1991, σελ. 27.
4. *ibid.* Ο τεχνικός όρος για την κατάσταση της Patino είναι Σύνδρομο Ανδρογενούς Αναισθησίας. Πρόκειται για μια ανάμεσα σε πολλές καταστάσεις που οδηγούν σε σώματα με ένα κράμα ανδρικών και γυναικείων μερών. Σήμερα αποκαλούμε αυτά τα σώματα διαφυλικά (intersexes).
5. Όπως παρατίθεται στο Vines 1992, σελ. 41.
6. *ibid.*, σελ. 42.
7. Η αντίφαση κατέτρυχε το γυναικείο αθλητισμό σε όλα τα επίπεδα. Βλέπε για παράδειγμα Verbrugge, M.H. (1997) 'Recreating the Body: Women's Physical Education and the Science of Sex Differences in America, 1900-1940'. *Bulletin of the History of Medicine* 71(2), 273-304.
8. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ειδικά και ο γυναικείος αθλητισμός γενικά καθιέρωσαν όλων των ειδών τις διαφορές ως προς το κοινωνικό φύλο στην καρδιά της πρακτικής τους. Ο αποκλεισμός των γυναικών από συγκεκριμένα αγωνίσματα ή η υιοθέτηση διαφορετικών κανονισμών για τα ανδρικά και τα γυναικεία αθλήματα αποτελούν σαφή παραδείγματα. Για μια λεπτομερή συζήτηση για το κοινωνικό φύλο και τον αθλητισμό βλέπε Cahn, S.K.(1994) *Coming on Strong: Gender and Sexuality in 20th century Women's Sports*. Cambridge, Harvard. Για άλλα παραδείγματα σχετικά με τον τρόπο που το ίδιο το κοινωνικό φύλο συνέβαλε στην κατασκευή διαφορετικών ανδρικών και γυναικείων σωμάτων στον αθλητισμό, βλέπε Lorber, J. (1993) 'Believing in Seeing: Biology as Ideology'. *Gender and Society* 7(4), 568-81 και Zita, J.N. (1992) 'Male Lesbians and the Postmodernist Body'. *Hypatia* 7(4)106-27.